

RETRATS DE JOAN CREXELLS
Isidor Cònsul

L'humanista, pesador i escriptor Joan Crexells morí sobtadament el 13 de desembre de 1926 a causa de complicacions postoperatòries en una intervenció al ronyó. Havia nascut el 1896 i deixà un buit importantíssim en el panorama cultural català dels anys vint. Quan va morir només tenia trenta anys, però l'excepcionalitat del seu geni queda ben palès en el testimoni dels seus contemporanis. Carles Riba, en un bitllet d'urgències a la premsa ("La Publicitat", 14-XII-1926) es referí als trets de "uomo universale" que el definien: Ningú no ens ha ensenyat millor que tu, humanista, home del renaixement, home d'universalitat, la gran lliçó, tan necessària, que les humanitats són cosa viva. I un any després del seu traspàs, Rovira i Virgili (també a la "La Publicitat", 13-XII-1927), recordava la magnitud de l'absència remarcant que caràcters com el seu eren molt rars: cada una de les seves virtuts les podeu trobar en un cert nombre d'homes. Però totes les virtuts juntes, no les trobareu gairebé en ningú.

Joan Crexells i Vallhonrat havia estudiat Dret a Barcelona i aprofundí després, en diferents universitats europees, estudis sobre el món clàssic, la filosofia i la pedagogia. Interessat per la problemàtica del pensament, armat amb mentalitat enciclopèdica i un tranc de belluguet que el feia interessar-se per tot, s'adonà de la importància de la renovació tècnica del seu temps i amplià estudis d'economia i de finances. Havia assistit als cursos dels Estudis Universitaris Catalans i esdevingué professor auxiliar a la càtedra de Lògica Fonamental de la Universitat de Barcelona. Josep Pla, en l'Homenot que li dedicà, apunta que era un home dels que fan enveja: Per mi era el contemporani immediat que havia fet el viatge de l'alta cultura. A trenta anys s'havia construït una amplíssima i sòlida base. La seva curiositat, la seva capacitat de lectura, d'absorció, d'integració, havia estat fortíssima (...) Era potser

el més bo, el més cultivat, el més complet, una de les naturaleses d'home jove (joveníssim) més riques que respirava l'aire d'aquest país.

Entre els retrats que he llegit dels seus contemporanis, un dels més fins pertany al pedagog Pere Vergés i el manllevo de les memòries que dictà a Robert Saladrigas (L'Escola del Mar i la renovació pedagògica a Catalunya. Converses amb Pere Vergés, 1973). M'abellix de presentar-lo **in extenso** encara que només sigui per agermanar en un mateix paper dos dels centenaris que s'han de celebrar, encara, en allò que ens resta de 1996.

Vergés recorda que eren socis d'"Amics de la Música" i que Crexells l'orientà en els meandres de l'obra de Brahms: Ell em féu escoltar íntegrament els tríos de Brahms, que em costaven qui-sap-lo d'empassar, com si es tractés d'un entrepà de formatge i pa morè, dues coses que el meu estómac es mostrava incapaç per a digerir. Amb una dosi de paciència impagable, Crexells m'explicava fil per randa el sentiment d'aquella meravella musical que incomprendiblement se'm resistia, i quan, convençut de la meva estúpida impotència, em desmoralitzava i li proposava de deixar-ho córrer, em donava un parell de copets a l'espatlla i, bellugant el cap amb bonhomia, m'animava...

El mateix Crexells també animà Pere Vergés a assistir al Seminari de Filosofia dels Estudis Normals de la Mancomunitat i les pinzellades de retrat amb què el pedagog el presenta són d'un detall saborós. Físicament, Joan Crexells era un tipus alt, estrictament magre, escardalenc, la cara pigmentada tirant a vermellosa, amb les seves tan característiques ulleres que li feien els ulls més petitons del que eren. Quan el veies caminar per la Rambla, el distingies de lluny amb precisió inconfusible perquè, n'estic segur, era l'únic vianant que anava carregat de llibres i comprava munts de diaris a qualsevol quiosc. Era propi d'ell, com una segona naturalesa indestriable de la seva condició d'home extraordinàriament culte, que mai no parava de llegir i d'estudiar amb una capacitat d'assimilació i de síntesi que, ho confesso amb

sinceritat, em fiblava l'enveja. Com a home de cultura, acaba Vergés, era una de les esperances intel.lectuals més sòlides de Catalunya (...). Teníem la mateixa edat, però la diferència entre nosaltres l'entendreu de seguida si us dic que jo era alumne seu en el curs de filosofia general.

Joan Crexells fou un home d'Ateneu i, sempre que s'esqueia de trobar-se a Barcelona, actuava de contertuli dins de la colla gran de la penya de Quim Borralleras, un grup extens i de debat generós que no mirava prim amb el rellotge. Expliquen que les sessions duraven una mitjana de quinze hores i, pel cap baix, hi passaven diàriament un centenar d'ateneïstes. Començava a escalfar a les deu del matí, així que obria l'Ateneu, tenia punts de màxima audiència abans de dinar i cap a mitja tarda, però de fet no parava fins ben entrada la nit. Els contertulis es renovaven al llarg de la jornada seguint el ritme dels canvis de temes de conversa que passaven revista a l'actualitat de la política i al món de la literatura i de la cultura en general.

El desembre de 1927, el record d'aniversari de la mort de Joan Crexells coincidí, a la tertúlia Borralleras, amb els comentaris sobre la concessió del premi Goncourt a París. De l'encreuament de tots dos temes sorgí la idea de crear un premi similar de novel.la catalana en homenatge a l'enyorada figura de l'humanista. Així sorgí el Premi Crexells que és, encara, la gemma potser més preuada en el complex engranatge de l'Ateneu Barcelonès.

Isidor Cònsul